

ΚΕΤΕΒΕ

ISBN: 978-625-8770-09-4

© 2018 Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.

ketebe.com

Ketebe Yayınları: 1693

Tarih

M. Ertuğrul Düzdağ Kitaplığı - 14

Yayın Yönetmeni

Furkan Çalışkan

Dizi Editörü

Taha Kılınç

Proje Koordinatörü

Selahattin Bayraktar

Proje Editörü

Rahmi Deniz Özbay

Yayıma Hazırlayan

Betül Durdu

Düzeltilen

Melisa Nur Erdenizciler

Kapak

Harun Tan

Mizanpaj

Özkan Kaya

1. BASKI

Haziran 2026
İstanbul

Ketebe Yayınları

Sertifika No: 49619

Maltepe Mahallesi Fetih

Caddesi No: 6 Dk: 2

Topkapı 34010 İstanbul

Tel: 212 612 29 30

e-mail: ketebe@ketebe.com

Baskı ve Cilt

Sertifika No: 45030

Sena Ofset Ambalaj Matbaacılık

Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Yakuplu Mah. 194. Sk.

Blok No: 1 İç Kapı No: 465

Beylikdüzü/İstanbul

© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.'ye aittir. İzinsiz yayımlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

BUHRANLARIMIZ VE SON ESERLERİ

SAİD HALİM PAŞA

HAZIRLAYAN
M. ERTUĞRUL DÜZDAĞ

KETEBE

Said Halim Paşa

1864'te Kahire'de doğdu. 6 Aralık 1921'de Roma'da vurularak şehid edildi. Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın torunu ve Vezir Halim Paşa'nın oğludur. Küçük yaşta ailesiyle birlikte İstanbul'a geldi. Özel tahsil gördü. Kardeşi Abbas Halim'le birlikte İsviçre'de siyasî ilimler dalında yüksek tahsil yaptı. Memleketine döndüğünde (1888) Şûrâ-yı Devlet âzâsı tâyin edildi. Muhtelif nişanlarla taltif olunup "Rumeli Beyler-beyliği" pâyesine erişmiş iken (1900), aleyhinde jurnaller verildiği için yalısı arandı. Bir şey bulunamadıysa da baskı altına alındı ve kardeşiyle birlikte Mısır'a uzaklaştırıldı. Meşrûtiyet'in ilânı üzerine İstanbul'a döndü. Şûrâ-yı Devlet reisi (1912), Mahmud Şevket Paşa'nın sadrâzamlığında Hâriciye Nâzırı (1913) ve onun ölümünden sonra sadrâzam oldu (1913). Balkan Harbi'nin sonu ile Birinci Dünya Harbi'nin ilk yıllarında sadrâzam olarak kaldı; fakat Osmanlı Devleti'nin harbe katılmaması için gösterdiği gayretler fayda vermedi. İttihatçıların, elindeki salâhiyetleri yavaş yavaş almaları neticesinde, önce üzerinde bulunan Hâriciye Nâzirliğini, sonra da sadrâzamlığı bıraktı (Şubat 1917). Mütâreke Dönemi'nde yurt dışına kaçmayı reddetti. Harp suçlusu olarak yargılanması için bizzat kendisi müracaat etti. İstanbul'un işgalinden sonra 10 Mart 1919'da tevkif edildi. 22 Mayıs'ta İngilizler tarafından, öteki siyasî mahkûmlarla birlikte Malta Adası'na sürüldü. Burada da iki yıl kadar kaldıktan sonra 29 Nisan 1921'de serbest bırakıldı. İstanbul'a dönmesi kabul edilmediği için Roma'da ikamet ettiği sırada, 6 Aralık 1921 günü bir Ermeni tarafından şehid edildi. Arapça, Farsça, İngilizce ve Fransızca biliyordu. Uzun makaleler hâlinde Fransızca olarak kaleme aldığı ve hepsi derin tefekkür eseri olan sekiz kitabı vardır. Ayrıca hâtıralarının bir bölümü ile birkaç mektubu bilinmektedir. Bilinen eserlerinin tamamı bu kitapta toplanmıştır. Kitapları, yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından, İslâmî fikir akımının temel eserleri olarak kabul edilmiş bulunmaktadır.

M. Ertuğrul Düzdağ

Bursa'da doğdu (1941). "Evlâd-ı Fâtihan"dan, 93 Harbi göçmeni Lofçalı bir âileye mensuptur. Haydarpaşa Lisesi'ni ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ni bitirdi (1965). Bir müddet öğretmenlik yaptıktan sonra, fakülte yıllarında haftalık *Yeni İstiklal* gazetesinde başladığı (1960) yazı hayatına devam etti. Dergi ve gazetelerde araştırmaları çıktı; köşe yazarlığı yaptı. İlk kitabını 1969'da çıkardı. Haftalık *Sebil* gazetesinde yazdı ve yöneticilik yaptı (1976-1980). MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı için Mehmed Âkif Araştırmaları Merkezi'ni kurdu (1986); *Safahat*'in -Kültür Bakanlığı tarafından yayınlanan- ilk "tenkidli neşri"ni hazırladı (1987); muhtelif yer ve zamanlarda "Safahat Sohbetleri" yapmaya devam etti (1962-2023). Yakın tarihimizdeki -Said Halim Paşa, Mizancı Murad, Halil Hâlid ve Mehmed Ârif Beyler gibi- İslâmî şahsiyetlerle -ırkçılık, masonluk, dönmelik, misyonerlik gibi- yabancı ve yıkıcı bâzi hareketlere dair araştırmaları ile yazma ve matbu Osmanlı Türkçesi eserlerden yeni harflere çevirip açıklamalarıyla neşre hazırladığı -*Barbaros Hayreddin Paşa'nın Hâtıraları, Buhranlarımız, Zağra Müftüsünün Hâtıraları, Ebussuud Efendi Fetvaları, Kısas-ı Enbiyâ* ve *Volkan* gazetesi gibi- önemli edebî, fikrî ve tarihî eserler, bilhassa Mehmed Âkif Ersoy'un hayatı ve bütün yazılarıyla başyazarı olduğu *Sebilüreşâd* (1908-1925) dergisininin 25 cildlik tamamının yeni harflerle neşri (2022) için 60 yıldır devam eden çalışmaları ve Üstad Ali Ulvi Kurucu'yla Medine'de yaptığı 70 saatlik mülâkâtın (1993) kayıtları üzerinde 26 yıl çalışarak yazdığı *Ali Ulvi Kurucu'nun Hatıraları* adlı eser (5 cild, 2 bin sayfa) ile tanındı. Çalışmalarına devam ediyor.

İÇİNDEKİLER

BİRKAÇ SÖZ	15
-------------------------	----

GİRİŞ

SAİD HALİM PAŞA'NIN HAYATI VE ESERLERİ	19
Hayatı.....	19
Eserleri.....	34
İSLÂM ÂLEMİ İÇİN PEK BÜYÜK BİR KAYIP	43
Prens Said Halim Paşa Hazretlerinin Şehâdeti.....	43

BİRİNCİ KİTAP

MEŞRÛTİYET	55
1876 Anayasası	57
Anayasa Kimin İçin Hazırlandı?	58
1908'de, Neden 1876 Anayasası?	59
Tecrübesiz ve Mağrur Ellerle	60
ANAYASA'NIN TESİRİ VE SONUÇLARI	60
Anayasa ve Meclis'in İstibdâdı	61
Tam Bir Anarşi.....	61

Casuslar ve Rüşvetçiler, Hürriyetçi Kesildi	62
Düştüğümüz Hata Nedir?	63
Bizde Devlet Adamı Yok mu?	64
En İyi Adamlarımızı Hebâ Ediyoruz	64
Anayasa Nasıl Yapıldı?.....	65
Anlamadan Taklit!.....	66
ANAYASA SOSYAL YAPIMIZA UYGUN DEĞİLDİR	66
Mecburî Seçim Hileleri.....	67
Hayat Gerçeklerine Aykırı Kanunlar	68
Batı Toplumu, Osmanlı Toplumu	68
Sosyal Yapı, Kanunlarla Değiştirilemez.....	69
İslâm Toplumunda İstibdat.....	70
Batı Toplumunda İstibdat	71
Demokrasi.....	72
ANAYASA SİYASÎ YAPIMIZA UYGUN DEĞİLDİR.....	72
Birliği Kuvvetli Kılmak Lâzımdır	74
SONUÇ	74
Bu Hâlin Mes'ulleri Kimlerdir?	75
Asıl Suçlular Hâlâ Hürmetle Anılıyor	75
Aydın ve Tecrübeli Geçinenler	77

İKİNCİ KİTAP

TAKLİTÇİLİĞİMİZ	79
Hayal İçinde Yaşıyoruz	81
Başka Milleti Taklit, Çok Güç ve Tehlikelidir.....	82
Kelime Aynı, Ama Anlaşılan Mânâ Başka	83
Dikkatli ve Uzak Görüşlü Değiliz	84
Anayasayı Hayatın Gerçekleri Değiştirecektir	85
Partiler ve Kavgalar	86
Batıda ve Bizde Partiler	88
Meclis'teki Çekişmeler Samimî ve Faydalı mı?.....	90
Çoğunluk, Azınlığın Eline Geçti.....	91
Osmanlı Şahsiyetine Düşman Olduk	92
Her Değişiklik İyilik İşareti Değildir	93

Osmanlı Demokrasisi	94
Taklit Anarşiye Götürür	96

ÜÇÜNCÜ KİTAP

FİKİR BUHRANIMIZ	97
Aydınlarımız, Kendi Memleketini Tanımaz	100
Batılı Düzeltir, Bizimki Yıkar	100
Yeni Bir Şeyi Denemek ve Zorbalık	101
Rastgele Edinilen Bilgi, İktidar Kazandırmaz	102
Kendini Bilmeyenler	103
Yabancıdan Çok Yabancı Olanlar	104
Edebiyat ve Fikir Hayatı	105
Asalaklar	106
İlme Benzeyen Cehâlet	107
Yanlışlarımız	107
Yeniye Körü Körüne Hayranlık	108
Milliyet ve Medeniyet	109
Batı'dan İstifade Edelim, Ama Nasıl?	110
Din, Dinsizlik ve Mânevî Vatan	111
Medeniyetimize Sevgi ve Hizmet	112

DÖRDÜNCÜ KİTAP

CEMİYET BUHRANIMIZ	115
ÖNSÖZ	117
DIŞ TESİRLER	117
Yabancılaşan Aydınlar	118
Halk, Aydından Mahrum Kaldı	119
Aile ve Toplum Bozuldu	120
Halkın Ahlâkı da Bozulmuştur	120
ESKİ SOSYAL YAPI	121
Eski Memur Sınıfının Özellikleri	121
Memur Sınıfının Cehli, Aczi ve Yanlışları	122

SOSYAL ESASLAR	124
Seçkin Sınıf İhtiyacı	124
Milleti Yapan ve Yaşatan Esaslar	125
Din Bizi Kurtarıyordu.....	126
Bizde Maddeciliğin Çıkışı	127
EŞİTLİK	129
Üstün Sınıf.....	129
SOSYAL ŞARTLARIN ÖNEMİ	130
Bilgi Değil, Ahlâk Eksikliği	131
Herkes Önce Kendini Düzeltsin.....	132
İnsana Yol Gösteren Bilgi Değil, Ahlâktır.....	133
KADIN HÜRRİYETİ	134
Hak Eden, Hürriyetini Kendisi Alır.....	135
Eşitsizlik, İşe ve Muhite Göre Değişir.....	136
Yersiz ve Hak Edilmeyen Sosyal Hürriyetler.....	137
Siyasî Hürriyetler.....	138
Cemiyet Kadından Ne İstiyor?	139
Hak Ettiği Kadar Hürriyet.....	141
Toplum Zararlı İsteğe Karşı Çıkar.....	142
Toplumun İrâdesine Hürmet Gerekir	143
Osmanlı Toplumunu İrâdesini Dinletemiyor	144
Sosyal Bozukluk, Polis Kuvvetiyle Önlenemez	144
SONUÇ	145

BEŞİNCİ KİTAP

TAASSUP	147
Mutaassıp Ruhban Sınıfı	149
Barbar Önderler	150
Müslüman Doğu'nun Gerilemesi.....	151
Doğu ile Batı'nın Birbirini Tanıması.....	151
Din Yerine Sömürgecilik	152
İlerlemek İçin Mutlaka Dinsiz Olmak mı Lâzım?	152

Batılılar Yeni Bir Dine İnaniyorlar	153
İslâmiyet, Hristiyanlığa Benzetilemez	154
Kelimeler Farklı Anlaşıyor	155
“Din” Nedir?.....	156
Geri Kalmamıza Sebep Din midir?.....	157
Gerçek Sebepleri Bulmak Uzun Araştırmalar İster	158
Görülen Sebep, Dine Uymamız Değil, Uymamamızdır	158
Bizim Batı’ya Düşmanlığımız, Meşrû Müdâfaa İçindir.....	159
“Taassup” Varsa, Zararı Bizedir. Batılılara Ne Oluyor?	160
Batılıların Bize Olan Düşmanlığının Gerçek Sebebi	160

ALTINCI KİTAP

İSLÂM DÜNYASI NEDEN GERİ KALDI?	163
Geriliğimizi Önce Yabancılar Ele Aldılar.....	165
Batılılar Meseleyi Bir Din Meselesi Yaptılar	166
Çeşitli Sebepler Öne Sürüldü.....	167
Sosyal Olayların Değişik Sebepleri Vardır	168
Milletler, Dinlerine Kendi Özelliklerini Verirler	168
İlerleyen Millete, Din Mâni Olmaz.....	169
İslâm Öncesi Hayatın Tesirleri	170
Din, Yeni İhtiyaçlar İçin Tefsir Edilmedi	171
Türkler	171
Batı’ya Olan Nefret, Gelişmeleri Takip Etmemize Mâni Oldu	172
Yeni Müslüman Liderler Doğru Yolda mı?	173
Millî Esaslar.....	174
Halk ile Aydınların Farklı Gâyeleri ve Düşmanlıkları.....	175
Aydınların Halka Baskısı.....	176
Hiç Kimse Millî Gâyenin Dışına Çıkamaz.....	177
İslâm’ın Gâyesi Nedir?	178
Müslüman’ın, Batıcı Aydınlardan Nefret Etmesi Tabiidir	178
Ahlâk ve Cemiyet	179

Demokrasi.....	179
Siyaset ve İdare	180
Aydınların Vazifesi.....	180
Dinsizlik	180
Liderler, Keyiflerine Değil, Millete Uymalıdır.....	181
Batı, Arayış İçindedir	182
İslâm Toplumunu Nasıl Demokratlaştır?.....	183
İslâm Cemiyetinde İhtilâl Olmaz	184
İslâm Müesseselerinin Değişmezliği, Kemâl Hâlinde Bulunmalarındandır	185
İslâm Esasları, İnsan Yaradılışına Tamamen Uygundur	186
Tek Kurtuluş İslâmiyet'tedir.....	187
En İyi Müslüman, En İyi İnsandır.....	188
İslâm Milletlerinin Vazifeleri.....	189

YEDİNCİ KİTAP

İSLÂMLAŞMAK	191
“İslâmlaşmak” Ne Demektir?.....	194
MÜSLÜMAN’IN İNANCI	195
Kayıtsız Şartsız İnanırız.....	195
MÜSLÜMAN’IN AHLÂKI	196
Hürriyet	197
Eşitlik	197
Eşitsizlik.....	197
Yardımlaşma	198
MÜSLÜMAN’IN CEMİYET HAYATI	198
Hürriyete Lâyık Olmak.....	198
Ahlâk Seviyesi Kadar	199
Liyâkat ve İhtilâller.....	199
Yükselme Arzusu.....	200
MÜSLÜMAN’IN SİYASETİ	201
Başkan.....	201
İslâm Esasları Nasıl Tatbik Edildi?	202
Eski Din Anlayışı.....	203

Yeni Din	203
İlk Müslümanlar	204
Ruhânîliğin Çıkışı	204
Ruhânîliğin Bozuluşu	204
Hürriyetin Elden Kaçması	205
İrk Özelliklerinin Tesiri	205
Türklerin İslâm'dan Uzaklaşmaları	207
En İyi Anlayan ve Tatbik Eden	207
Batı'dan İlk Tesirler.....	207
Batı'dan Gelen Yenilikler	208
Halk Kendi Aydınlarıyla Mücadele Ediyor	209
Bilmeyerek ve Bilerek İslâm'dan Uzaklaşmalar	210
İrkçi Görüşün Yanlılığı.....	211
Daha İnsani Hislere Doğru	212
Milliyet Hissi Devam Edecektir.....	214
İslâm Beynelmilleciliği İçinde Millî Kültürler.....	214
İslâm'ın Kabul Ettiği Milliyetçilik.....	215
Hangi Nesil Sorumlu?.....	216
Yükselten ve Alçaltan Gelişmeler	217
Aydınların Vazifesi	217
Haklarımız ve Vazifelerimiz: Neye Lâyıksan!	218
Hürriyet ve Yardımlaşma	218
Eğitimin Hedefi ve Metodun Değeri	219
İyi Bir Müslüman Nedir ve Nasıl Yetiştirilir?	220
Vazifeni Yap! Hakını Korum!.....	221

SAİD HALİM PAŞA'NIN SON ESERİ

İSLÂM DEVLETİNİN SİYASÎ YAPISI	223
ÖNSÖZ	225
Müslüman Aydınların Durumu	225
Her Yol Mekke'ye Gider.....	226
İSLÂM'IN SOSYAL YAPISI	228
Şeriat Nedir?	228
İslâmiyet, İnsanı, Allah'tan Başkasına	

Boyun Eğmeye Bırakmaz	229
İnsan Zekâsı Bir Benzerini Düşünemez.....	230
Şeriat'e Bağlı Olanlar Mutaassıp mıdır?.....	231
Sosyal Hayatın Kanunlarını, İnsan Akli Neden Bulamaz?	231
En Mesut Toplum.....	233
MİLLİ İRÂDENİN HÂKİMİYETİ İLKESİ	234
ŞERİAT'İN HÂKİMİYETİ İLKESİNİN SONUÇLARI	237
İslâm Kardeşliği ve Ortak Gâye.....	238
Sevilen Devlet.....	238
Sarsılmayan Güven.....	239
Mutlu Fert ve Toplum.....	239
MÜSLÜMANLARIN GERİLEME DEVRİ	240
Yanlış İzahlar.....	240
Müslümanlar Neden Gerilediler?	241
Batı'nın Durumu	242
Tabiat İlimlerinde Neden Geri Kaldık?	242
Batı'yla Temas Edince	244
Aydınların Batılılaşması	245
Fıkıh İlmi.....	246
Gerilikten Kurtulmanın Çareleri	247
Batılılaşmış Aydınlarımızın Durumu	248
BATILI TOPLUMLAR	249
Kapitalist Burjuva Ahlâkı.....	250
İşçi Sınıfı.....	250
Batı'nın Gerçek ve Değişmez Bir Sosyal Hedefi Yoktur	251
Batıda Gerçek Hürriyet ve Eşitlik Var mıdır?.....	252
Gerçek Hürriyet ve Eşitlik Anlayışı	253
BATI'NIN SİYASET METODU	255
Batıda Millî Hâkimiyet ve Milleti Temsil.....	255
Batıda Yürütme Kuvveti (İcrâ)	257
Batıda Yasama Hakkı (Teşrî')	257
Batı'nın Siyasî Rejimi Kendi Sosyal İhtiyaçlarına Uygundur	258
İSLÂM'IN SİYASET METODU	260
Milleti Temsil Usûlü.....	260

Yasama Hakkı (Teşri')	262
Devlet Reisi	264
Yürütme Kuvveti (İcrâ).....	266
Siyasî Partiler	267
Âyan Meclisi (Senato).....	269
SONUÇ	270
Her Millete Farklı Tatbikat.....	270
Batı'nın Siyasî Rejimi Gelirse Ne Olur?.....	271
Cemiyet Anarşiye Düşer	272
Batıcılar Neden Yanılıyor?.....	272
İnsanlığın Ortak Hareketine Katılmak Nasıl Olur?	273
Çok Kesin Bir İman İster!	274

SAİD HALİM PAŞA'NIN HÂTİRÂT'INDAN

TÜRKİYE'NİN BİRİNCİ CİHAN HARBİ'NE

KATILMASININ SEBEPLERİ	277
“Şark Meselesi”ni Bitirmek İstiyorlardı	277
Bizi, Yalnız ve Çaresiz Bırakmak İstediler.....	278
Alâkasızlığın Sebebi	279
Rusya'nın Niyetleri	280
Tarafsızlığın Ölçüsü Ne İdi?.....	281
Tarafsızlık, Yalnızlık Demekti.....	283
Tarafsızlığı Kim Koruyacaktı?	284
Türkiye'yi Paylaşma Fırsatı Çıkmıştı.....	285
Savaşa Katılmaya Mecburduk.....	285
Millî Mücadele, Cihan Harbi'nin Devamıdır	287
Tarafsız Kalamazdık.....	288
İtilâf Devletleri'ni Tercih Ederdik; Ama Onlar İstemedi!	289

SAİD HALİM PAŞA'NIN “DÎVÂN-I ÂLÎ” SUALLERİNE

YAZILI OLARAK VERDİĞİ CEVAPLAR	291
İttifak Teklifi Nasıl Vukûa Geldi?	292
Sebepsiz ve Vakitsiz Neden Girildi?.....	293
İkinci Emr-i Vâki Teşebbüsü	294

Amiral Soşon Harp İstiyor	294
Hilâf-ı Vâki Beyanat Meselesi.....	295
Tarafsızlık Teklifi	295
Harbin Dirâyetsiz Ellere Tevdii	296
Muvakkat Kanunlar	297
Tehcir Nasıl Oldu?.....	297
Arap Meselesi.....	298
Rumların Tehciri	299
Kaybedilen Yerler	300
Sulh Teklifleri.....	300
İhtikâr ve Suistimaller.....	301
Hürriyet-i Matbûât ve Muhâberâtın İhlâli.....	301
Niçin İstifa Etmedim?	302
DİZİN	305

BİRKAÇ SÖZ

Said Halim Paşa, İslâmcı fikir ve devlet adamlarımızdandır. Asrımızın başında, milletimizin aydınları içinden pek nâdir olarak çıkan ve bugünlerde de seviyesine bir türlü erişilemeyen bilgili, ihâtalı ve derin düşünceli bir mütefekkidir. İslâmiyet'i, aslî şekliyle, aynı zamanda bir dünya nizamı olarak da tam bir inanç ve itimatla benimsediği gibi, bu kanaatini izah ve isbat edebilecek bir vukuf ve kudrette bulunduğunu da eserleriyle göstermiştir. Bu sebeple kitapları, değerleri hiç eksilmeyen birer düşünce hazinesi olarak, İslâmcı aydınların ve gençlerin vazgeçemeyecekleri birer ilham kaynağıdır.

Sultan İkinci Abdülhamid devrinde, Batı'da tahsil görüp de İslâm milletinden kopmamış ender aydınlardan olan Said Halim Paşa, bu dünyanın, o günlerde binbir çalkantı içinde bulunan fikrî ve sosyal hayatını, bilerek ve dikkatle takip etmiş; Batılı aydınların, halklarını dayanılmaz ihtilâl ve ızdıraplar içine atan iyi niyetli çırpınışlarını, İslâm dünya nizamının bir aranişî olarak tesbit etmiştir.

Fakat daha önce, içinde bulunduğu ve dertlerini bizzat hissettiği Müslüman dünyasının durumunu, onu bu hâle getiren şartları dikkatle araştırmış ve sebebin, iddia edilenin aksine, dinimizi iyi bilmemek, yanlış uygulamak ve Batı'yı körü körüne taklit etmek olduğunu görmüş; bunun sorumlusunun ise

nüfuz davasına düşen din adamları ile diktatör devlet adamları ve kendini beğenmiş “câhil” aydınlar olduğunu bulmuştur.

Millî, mânevî, hatta maddî gerçeklere aykırı hareket eden ve bütün halkı bu çıkmaz yola kendisiyle birlikte sürüklemekte direnen aydınlar, Said Halim Paşa'ya göre bugünkü düşkün hâlimizin baş suçlusudurlar.

Said Halim Paşa, her şeyden önce peşin hükümlere ve zamanın baskıcı moda fikirlerine kapılıp boyun eğmeden, gerçeği aramanın, bir önderidir. Hayatında olduğu gibi tefekküründe de en fazla önem verdiği şey, hürriyettir.

Said Halim Paşa'ya göre, bir Müslüman'ın en büyük vazifesi, hür olmaktır.

Yazarın hayatı ve eserleri hakkında “Giriş” bölümünde bilgi verilmiştir. Bu ciltte, merhumun sekiz eseri ile hâtıralarından elde bulunan bir bölümü ve Mütâreke devrinde “harp suçlusu” olarak muhâkeme olunurken, sorulara verdiği cevapların kendisi tarafından yapılmış bir hülâsasını bir araya getirdik.

Kitabın dili, böyle fikrî bir eser için mümkün olabilecek kadar sadeleştirilmiştir. Metinden hiçbir çıkarma yapılmamıştır. Okumayı kolaylaştırmak için konan ara başlıklar bize aittir.

Kitap ilk defa 1973 yılında yayımlanmıştı. 1991'den sonra yapılan yeni baskılar için, eserin üzerinde yeniden uzun bir çalışma daha yaptık. Bu, merhum yazara ve okuyucu dostlara olan saygımızın tabii bir gereği idi...

Bu eser, piyasada daima mevcut olmasını ve her neslin muhakkak okumasını arzu ettiğimiz, çok önemli kitaplardan biridir. İnşallah, bundan sonra öyle olur...

Hadsiz nimetlerinin yanında, böyle yüksek bir eseri milletin düşünen zihinlerine takdim edebilmenin saadet ve sevabına nail kıldığı için de Rabbime şükrediyorum.

M. Ertuğrul Düzdağ